

BOSHLANG'ICH SINFDA TABIIY FANLARNI O'QITISHDA AMALIY METODLARNING QO'LLANILISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15203327>

Saparova Umida Baxromovna

(<https://orcid.org/0009-0005-5709-4073>)

umidasaparova7@gmail.com

Tillaxo'jayeva Madina Farrux qizi

yusupovam659@gmail.com

*Toshkent amaliy fanlar universiteti, Gavhar ko'chasi 1-uy, Tashkent 100149,
O'zbekiston*

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinfda tabiiy fanlarni o'qitishda amaliy metodlarning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirishda amaliy mashg'ulotlarning samaradorligi, o'quv jarayonida ularni qo'llash usullari hamda pedagogik yondashuvlar yoritib berilgan. Shuningdek, amaliy metodlar orqali o'quvchilarda kuzatish, tahlil qilish, xulosa chiqarish kabi ko'nikmalarni rivojlantirish muhimligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar

boshlang'ich sinf, tabiiy fanlar, amaliy metod, o'qitish jarayoni, kuzatish, tajriba, ko'nikma.

Abstract: This article analyzes the role and importance of practical methods in teaching natural sciences in primary school. The effectiveness of practical exercises in the formation of students' knowledge and skills, methods of their application in the educational process, and pedagogical approaches are highlighted. The importance of developing skills such as observation, analysis, and drawing conclusions in students through practical methods is also emphasized.

Keywords

primary school, natural sciences, practical method, teaching process, observation, experience, skills.

Аннотация

В данной статье анализируется роль и значение практических методов преподавания естественных наук в начальной школе. Выделены эффективность практик в формировании знаний и умений студентов, методы их применения в учебном процессе, педагогические подходы. Также

подчеркивается важность развития у учащихся таких навыков, как наблюдение, анализ и умение делать выводы с помощью практических методов.

Ключевые слова

начальный класс, естествознание, практический метод, учебный процесс, наблюдательность, опыт, умение.

Kirish. Hozirgi davrda ta'lim jarayonini zamonaviy metodlar asosida tashkil etish o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshirish, bilimlarini chuqurlashtirish va ularni hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinfda tabiiy fanlarni o'qitishda amaliy metodlarning qo'llanilishi orqali o'quvchilarda fanga bo'lgan ijobiy munosabat shakllanadi. Bu esa ularning o'zlashtirish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada aynan shu metodlarning afzalliklari va qo'llanilish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Yigirma birinchi asrda ta'lim barqaror rivojlanishning hal qiluvchi elementi sifatida e'tirof etilmoqda; 2030 yilga mo'ljallangan butunjahon ta'lim konsepsiyasida "sifatli ta'lim va ijodiy salohiyatni oshirish" dolzarb ustuvor yo'nalish sifatida ta'kidlangan. Bu ta'lim doirasida o'quvchilarning ilmiy bilimlarini rivojlantirishni, shuningdek, tabiat bilan ongli munosabatlarni rivojlantiruvchi yangi texnologiyalar va metodologiyalarni rivojlantirishning zamonaviy pedagogik strategiyalarini aniqlashni talab qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiiy fanlarga oid bilimlarni berish, ularda yangi metodologiyalar orqali dunyoning tabiiy muhitini integratsiyalashgan holda ko'rish qobiliyatini tarbiyalashning ijodiy jihatlariga alohida e'tibor qaratish zarur. Yosh o'quvchilarga tabiiy fanlarga oid bilimlarni berish bo'yicha murabbiylik tizimini takomillashtirish uchun jahon miqyosida ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borildi, bu ilmiy tadqiqot operatsiyalari uchun aksiologik asosni yaratishga qaratilgan. Shu bilan birga, o'quvchilarning tabiiy-ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirishga, o'quvchilarda pragmatik pedagogika tamoyillari va tushunchalariga asoslangan ilmiy-innovatsion fikrlashni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. "Atrofimizdagi olam" va "Tabiatshunoslik" kurslarida o'quvchilarga tabiiy fanlarni o'rgatish usullarini takomillashtirish, tabiatshunoslik fanlarini kompetentlik yondashuviga asoslangan holda o'qitish xususiyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Mamlakatimizda ta'lim sifatini zamonaviy andozalar asosida yuksaltirish, boshlang'ich ta'lim dasturini qayta ko'rib chiqish, o'quv-uslubiy adabiyotlarni xalqaro mezonlarga javob beradigan darajada yangilash, iqtidorli o'quvchilar uchun munosib shart-sharoitlar yaratish bo'yicha turli tashabbus va takliflar

kiritilmoqda. Shu bilan birga, sinergik ta'lim muhitini yaxshilash, tabiiy fanlarni kompetensiyaga asoslangan yondashuv orqali berishga e'tibor qaratish va koinot va insoniyatni har tomonlama tushunishga yordam berish juda muhimdir. O'zbekiston Respublikasini uzluksiz rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "izlanish va innovatsiyalarni rag'batlantirish, fan va innovatsion yutuqlarni amalga oshirishning samarali mexanizmlarini yaratish" vazifalari belgilab berilgan. Bu boshlang'ich sinf o'quvchilariga fanni kompetensiyaga asoslangan holda o'rgatishning pedagogik jarayonini takomillashtirish muhimligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar sharhi. Xalqimizda shaxsning bilim va malakalarini rivojlantirishga oid muammolarni olimlar R.H.Djuraev, R.G. Safarova, Yu.M. Asadov, M.M. Vahobov, B. Xodjaev, M. Mahmudov, R. Ibrohimov, G.N. Najmiddinova. Ta'lim doirasida tabiiy fanlarni o'qitish muammolari E.O. Turdiqulov, A.G.Grigoryants, Sh.M. Mirzaahmedova, M. Zaynitdinova, M. Musaeva, M.B. Rahimqulova, N.J.Isaquulovalar ishtirok etdi. Talabalarda ilmiy tushunchalar va dunyoqarashlarni shakllantirishning psixologik asoslari, shuningdek, o'z-o'zini anglash va munosabatni rivojlantirish masalalari M.A.Danilov, M.N. Skatkin, L.S. Vygotskiy, P.Ya. Galperin, N.A.Menchinskaya, N.Borisova, S.Gessen, S.Djumadurdyev, A.Djurinskiy, V.Dyachenko, L.Jarova, V.Zagvyazinskiy, L.Zankov, A.Krutskiy, I.Nurminskiy, E.Stounz, A.Uman, G.Shalova, G.U.S. Erdniev Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarida. Talabalarda ilmiy bilimlarni tarbiyalashning pedagogik jihatlari V. Andreev, V. Bukin, S. Bakulevskaya, O. Gazman, V. Danyushenkov, T. Ilina, A. Leontev, A. Mudrik, Yu. Orlov, V. Slastenin va N. V. Kuzmina, A.K., Markova, L.M., Mitina, A.V., Xutorskoy, I.A., Zimnyaya va V.I. Baydenko. Xorijiy mamlakatlarda o'quvchilarda fundamental va ilmiy kompetensiyalarni rivojlantirishning asosiy muammolari N. Xomskiy, G. Hamel, S. K. Praxalad, T. F. Gilbert, J. Raven va janob Valo Hutmacher tomonidan ko'rib chiqilgan.

Metodlar. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish, shuningdek, tabiiy-ilmiy tushunchalar va ilmiy dunyoqarashning psixologik asoslari, o'z-o'zini anglash va o'z-o'zini anglash qobiliyatini oshirish, "Atrofimizdagi olam" va "Tabiatshunoslik" fanlarini o'qitish metodikasini malakali yondashuv asosida takomillashtirish bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlarga qaramay. Ta'lim mazmunini kompetensiyaga asoslangan holda tanlashning asosiy mezoni talabning individuallashuvi va ularning bilimlarini dolzarb muammolarni hal qilishda qo'llash qobiliyatidir. Ushbu nazariyaning parametrlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: o'qitish jismoniy shaxslarning tajribalarni o'zlashtirishi va ularni qayta tiklashi uchun doimiy

jarayon sifatida; ilgari tashkil etilgan o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish zarurati; o'quv materiallarining talabalar tajribasi va kundalik hayotiga mos kelishiga bo'lgan talab; va ta'lim sifati o'quvchilarning malakalarga ega bo'lish darajasiga bog'liq. Kompetensiyalar fundamental va ilmiy kompetensiyalar sifatida namoyon bo'ladi. Bu kompetensiyalar bir-birini izchil oshirib boradi va amaliy faoliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Fundamental va ilmiy kompetensiyalar ham universal, ham xususiydir. Asosiy kompetensiyalar barcha fanlar bo'yicha qo'llaniladigan ko'nikmalarni anglatadi. 2. Fanga oid kompetensiyalar, xususan, fanga xos. Xususan, "Atrofimizdagi dunyo" va "Tabiiy fanlar" kurslarida ixtisoslashtirilgan kompetensiyalar shakllanadi. Kompetensiya yondashuvining asosiy maqsadi har tomonlama rivojlangan, badiiy ijodkor, o'z atrofini ongli ravishda anglaydigan, tabiatni qadrlaydigan va uning resurslarini asrashga intiladigan bolalarni tarbiyalashdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kompetentlik yondashuviga asoslangan ilmiy o'quv dasturini ishlab chiqishda quyidagilarga e'tibor qaratish zarur: fanni o'qitish davomida o'quvchilarga berilishi kerak bo'lgan bilimlarni kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida aniq belgilash; Talabalarining tabiiy fanlarni o'rganishga bo'lgan qiziqishini va undan amaliy foydalanishga moyilligini hisobga olish; Boshlang'ich sinf o'quvchilarining qiziqishlari va talablariga moslashtirilgan tabiiy fanlar va pedagogik yondashuvlarni aniq ifodalash; boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kompetensiyaga asoslangan yondashuvga asoslangan tabiiy fanlarni o'qitishda qo'llaniladigan pedagogik vositalarni tanlash va uslubiy asoslash; Tabiiy fanlarga kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida o'quvchilarning o'qitish usullari va texnologiyasini har tomonlama tushunishlarini osonlashtirish uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik xizmatlarning mavjudligini kengaytirish. Tabiiy fanlarni kompetentlik yondashuviga asoslangan holda o'qitishning vazifalari quyidagilardan iborat: "Atrofimizdagi olam" va "Tabiiy fanlar" fanlari bo'yicha o'quvchilar uchun o'quv materiallari, so'rovlar, o'yinlar va multimedia resurslarini tanlash, tabiiy fanlarni o'qitishga qaratilgan. Qiziqishlar, o'rganishga bo'lgan imtiyozlar, intilishlar va talablarni har tomonlama tekshirish; o'quvchilarning o'z tengdoshlari bilan birga olgan bilimlarini amaliy sharoitlarda mustaqil qo'llash qobiliyatini tartibga solish, o'z va boshqalarning harakatlari natijalarini baholash, atrof-muhitni muhofaza qilish ongini tarbiyalash; Tabiiy ofatlar bilan bog'liq salbiy hodisalardan himoya qilish, sog'liqni saqlash va sanitariya qoidalariga rioya qilish ko'nikmalarini rivojlantirish; Tabiiy fanlarni o'rganishda kognitiv faollikni oshiradigan talabalar uchun o'quv materiallarini tanlash va taqdim etish; Talabalarga tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarni o'zlashtirish va qo'llash bilan bog'liq kognitiv usullarni o'rgatish; Talabalarni tabiat bilan ataylab muloqot qilish usullari

bilan tanishtirish; boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasida tabiiy fanlarni mustaqil ravishda o'rganish tajribasini o'stirish va ularni amaliy ishlarda qo'llash va boshqa maqsadlar.

Muhokama. Keyingi jadvalda boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiiy fanlarni o'qitish metodologiyasi ko'rsatilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga kompetensiyaga asoslangan fanga o'rgatishning pedagogik usullarini takomillashtirish dolzarb uslubiy masala hisoblanadi. Tabiatga vijdonan munosabatda bo'lishni, uning go'zalligini qadrlashni kuchaytirish, tabiiy boyliklarning qadr-qimmatini tan olish, insoniyat va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarni barqarorlashtirish, atrof-muhitni muhofaza qilishni rivojlantirishga qaratilgan amaliy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan. 2. Tabiiy fanlarni o'rganishning malakali usulini joriy etish boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiiy hodisalar to'g'risidagi bilim va ma'lumotlarni egallashini kuchaytiradi, shuning uchun ularning tegishli harakatlarni amaliy o'zlashtirish istiqbollari kengaytiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiiy fanlarni o'qitishni tashkil etish kompetensiyaga asoslangan yondashuvga asoslangan aniq tushunchalarga asoslanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga tabiatshunoslik fanlarini kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida o'rgatish o'ziga xos pedagogik va psixologik xususiyatlarga, bosqichlar va tuzilishga ega bo'lib, ta'lim maqsadlarini aniq belgilash, kerakli natijalarga erishish uchun vositalar va tartiblarni tizimli tashkil etishni taqozo etadi. Boshlang'ich ta'lim mazmuni to'rtta muhim komponentni o'z ichiga oladi: o'quvchilarning kognitiv faolligini oshiradigan o'quv materiallari - bilim; vazifani bajarishni osonlashtiradigan faoliyat - mashqlar; ijodiy tajribani qo'llashga yordam beradigan topshiriqlar; qadriyatlarni ifodalash imkonini beruvchi ijodiy urinishlar natijasi bo'lgan his-tuyg'ular. O'quv materialining elementlari o'quvchilarda "bilish", "amalga oshirish", "intilish" va "yaratish" qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. "Atrofimizdagi olam" va "Tabiatshunoslik" darslarida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish o'quvchilarning samarali o'sishiga yordam beradi. Bu jarayon orqali talabalar fan bo'yicha nazariy bilim va malakalarga ega bo'lib, ularni real stsenariylarda qo'llash qobiliyatiga ega bo'ladilar. Ilmiy kompetensiyalar "Atrofimizdagi dunyo" va "Tabiatshunoslik" kurslarida o'rganilgan bilim, ko'nikma va malakalarni tanish va kutilmagan sharoitlarda qo'llashni osonlashtiradi. "Atrofimizdagi olam" va "Tabiiy fanlar" kurslariga kiritilgan muammoli masalalarni echish malakaviy yondashuvga asoslangan tabiiy fanlarni o'qitishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bunday tadbirlarni hal qilish orqali talabalar muammoni hal qilish bo'yicha tajribaga ega bo'lishlari kerak. Asosiy maqsad - olingan bilimlarni shaxsiy tajribada qo'llash va ularni amaliy faoliyatga kiritish. 7. "Atrofimizdagi olam" va

“Tabiatshunoslik” darslarini loyihalash va tashkil etishda o’quvchilarning ijodiy faolligini hisobga olgan holda ma’lum miqdordagi o’quv vazifalarini tizimlashtirish zarur. “Atrofimizdagi dunyo” va “Tabiatshunoslik” modullarida o’quvchilarni ijodiy izlanishga jalb qilish imkonini beruvchi o’quv sharoitlarini osonlashtiradigan turli xil muammoli mashqlar berilgan. Boshlang’ich sinflarda tabiiy fanlar ta’limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning amalga oshirilishi darslarning amaliy ahamiyatini oshiradi. Binobarin, talabalarning yashirin salohiyati va yangi tomonlari ochiladi. Shu bilan birga, ular mustaqil ishlash ko’nikmalarini rivojlantiradi, o’ziga ishonchni oshiradi, ilmiy o’rganishga qiziqishni kuchaytiradi, ijodiy fikrlash qobiliyatini oshiradi va kelajakdagi ishlarga tayyorgarlikni ilhomlantiradi. “Atrofimizdagi olam” va “Tabiiy fanlar” fanlari bo’yicha o’quvchilarga tabiiy fanlarni kompetensiyaga asoslangan holda yetkazishda pedagogning pedagogik faoliyati va kasbiy kompetensiyalari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Pedagog o’quvchilarning qiziqishini uyg’otish, tabiat darslarida olingan bilimlarni amaliy qo’llashga ko’maklashish, o’quvchilar bilan ijodiy hamkorlikni rivojlantirish uchun tabiat hodisalari haqida har tomonlama tushunchaga ega bo’lishi kerak. Pedagog o’quvchilar bilan tabiiy sharoitlarda amaliy mashg’ulotlar o’tkazishda loyiha texnologiyasidan samarali foydalanishi kerak, chunki bu texnologiya tadqiqot, gerbariyalar yaratish hamda parrandalar va yovvoyi tabiat fanlari bo’yicha ijodkorlikni namoyon etishni osonlashtiradi. 10. “Atrofimizdagi olam” va “Tabiatshunoslik” fanlarida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirishning o’ziga xos usullari mavjud. Tabiiy-ilmiy ma'lumotlarni o'quv materiallari orqali samarali etkazish uchun o'qituvchilarning pedagogik tajribasi juda muhimdir.

Natijalar. Eksperimental ish natijalari shuni ko’rsatadiki, “Atrofimizdagi olam” va “Tabiatshunoslik” darslarida kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida o’quvchilar uchun fan bo’yicha o’qitish usullarini takomillashtirish ushbu sohadagi pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Boshlang’ich sinf o’quvchilariga tabiiy fanlarni kompetensiyaga asoslangan holda o’qitish ularning amaliy ijodiy faoliyat tajribasini tez rivojlanishiga yordam beradi. “Atrofimizdagi olam” va “Tabiatshunoslik” kurslarini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishga qaratilgan eksperimental ish natijalari tadqiqotda taklif etilgan ilmiy asosni tasdiqladi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, keyingi tavsiyalar taqdim etiladi: 1. “Atrofimizdagi olam” va “Tabiiy fanlar” darslarida o’quvchilarga tabiiy fanlarni malakali yondashuv asosida o’qitishga qaratilgan tavsiya va ishlanmalar ishlab chiqish; 2. Boshlang’ich sinf o’qituvchilarining “Atrofimizdagi olam” va “Tabiatshunoslik” darslarini malakali yondashuv asosida tashkil etishda metodik mahoratini oshirish maqsadida

seminar, treninglar, davra suhbatlari tashkil etish; 3. “Atrofimizdagi olam” va “Tabiatshunoslik” darslarida o’quvchilarga fanni o’qitish tizimini malakali yondashuv asosida takomillashtirish maqsadida topshiriqlar, matnlar majmuasini yaratish; 4. Boshlang’ich sinf o’quvchilariga tabiiy fanlarni malakali yondashuv asosida o’qitishga qaratilgan metodik tizimni takomillashtirish maqsadida sinfdan tashqari ishlar dasturini ishlab chiqish; 5. Boshlang’ich sinf o’qituvchilari malakasini oshirish kurslari dasturiga fanlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o’quvchilarga o’qitish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan mavzularni kiritish maqsadga muvofiqdir. Talabalarning kelajakdagi kasbiy fazilatlarini rivojlantirishga akademik bilimlardan tashqari, amaliy tajriba sezilarli darajada ta'sir qiladi. Tabiiy ilmiy bilimlar ko'p yillar davomida keng ko'lamli amaliy mashg'ulotlar natijasida olingan. Tabiatshunoslik - bu moddiy olamning xilma-xil xususiyatlarini va tabiat hodisalarini o'rganadigan fan bo'lib, ilmiy tajribaga asoslanadi va amaliyot uning asosi bo'lib xizmat qiladi. Insoniyatning tabiiy qonuniyatlarni tushunishga asoslangan amaliy harakatlari bilimlarni egallash va ilm-fanni rivojlantirish jarayonini belgilaydi. Amaliyot haqiqat mezoni bo'lib xizmat qiladi. Bilimga bo'lgan ehtiyoj amaliyotda paydo bo'ladi va uning to'g'riligi amaliy qo'llash orqali tasdiqlanadi. Inson miyasida bilim asta-sekin yig'ilmaydi; balki u muayyan jarayonlar bilan qurilgan. Amaliyot insoniyatning tabiat bilan munosabatlaridagi hal qiluvchi element bo'lib, u keyinchalik odamlarning o'zaro ta'siri va ijtimoiy ishlab chiqarish doirasiga ta'sir qiladi. Ilmiy tabiiy amaliyot quyidagi funktsiyalarni bajaradi. Amaliyot o'quv jarayonida rivojlanuvchi element bo'lib xizmat qiladi. U nazariy ma'lumotlarni sintez qiladi va uning hayotiy jarayonlardan ajralishini oldini oladi. Amaliyot bilimlarni tashkil etish, amalga oshirish va maqsadini tashkil etadi. Amaliyot o'quv jarayonining samaradorligi ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi. Ilmiy amaliyot bilan shug'ullanish ilmiy natijalarning hal qiluvchi omili bo'ldi. Amaliyot natijasida nazariyani shakllantirish, ilmiy tushunish va keyingi taraqqiyotga erishiladi. Bilimning to'g'riligi ma'lum bir ob'ektga oid ma'lumotlarning to'g'riligi bilan tasdiqlanadi. Agar vaziyat o'zgarsa, haqiqat ham o'zgarishi mumkin. Standart sharoitlarda va bosim ostida suv 100 ° C da qaynatiladi. Biroq, agar bosim o'zgarib tursa yoki katta miqdorda suv bo'lsa, bu aniq betondir. Muayyan tizim ichidagi voqelik turli sharoitlarda butunlay o'zgarishi mumkin. G'oyaning amaliy tasdig'i uning to'g'riligining hal qiluvchi omilidir. Amaliy o'qitishni boshlang'ich bosqichdan boshlash tavsiya etiladi. Empirik yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi tomonidan tashkil etilgan ko'rgazmalilik va amaliy mehnat tushunchalari o'quvchilarning kognitiv rivojlanishini murakkab o'zaro bog'lanishlar orqali tarbiyalashga qaratilgan.

Amaliy yondashuvlarni amalga oshirish talabalar retseptorlari va effektorlarining faolligini oshirish bilan bog'liq. Amaliy texnikalar mavzuni chuqurroq tushunish, ko'nikma va qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Pragmatik usullarni amalga oshirish talabalar uchun bilimlar ombori bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar og'zaki va yozma mashqlarni, laboratoriya ishlarini, yovvoyi tabiat burchagidagi maktab mashg'ulotlarini va sinfdan tashqari ishlarni o'z ichiga oladi. Qiyosiy farqlar o'quvchining identifikatsiya qilish qobiliyatini oshiradi. Namunalarni tanlashda ularning yoshi, vegetativ usullari, tuproq kesilishi, moslashuvi, o'zgaruvchanligi va o'quvchilarning o'zlashtirish qobiliyatiga asoslanishi kerak. Tabiatdagi o'simliklarning yoshi faqat ularning yillik o'sishi bilan belgilanadi, bu ularning yillik shoxlanishi orqali tan olinishi mumkin. O'simlik bahordan kuzgacha o'sish fazasini va oktyabrdan bahorgacha harakatsiz fazani boshdan kechiradi. Bu o'simlikning bir yoshga to'lganligini ko'rsatadi va u keyingi yilda qayta tiklanadi. Filiallar orasidagi masofa simning yoshiga to'g'ri keladi, bu qushlarning tabiiy yashash joylarida aniqlanishi kerak. Daraxtlarning yoshini kesishsiz ham aniqlash mumkinligini anglagan holda talabalar amaliy bilim oladilar. Bu ham ekologik, ham ilmiy paradigmalarga ta'sir qiladi. Fan ta'limi metodologiyasi sohasidagi amaliy sa'y-harakatlar tabiat olami haqidagi bilimlarni rivojlantirishga sezilarli hissa qo'shadi. Amaliy ish - bu o'quvchilarni o'z faoliyati davomida ko'plab mehnat operatsiyalarini bajarishga o'rgatish uslubi. Amaliy mashg'ulotlarga dala ekskursiyalarida tabiiy materiallarni to'plash, maktab hovlisi va hayvonot dunyosi hududidagi o'simliklarni parvarish qilish, gerbariyalar va kolleksiya yaratish, shuningdek, maketlar, maketlar va ko'rgazmali qurollar yasash kiradi. O'quvchilar birinchi sinfdan boshlab "Atrofimizdagi olam" darsligi bilan mashg'ul bo'lish jarayonida bevosita kuzatish orqali bilim oladilar. Ko'rgazmali qurollar moddiy yoki haqiqiy narsalarni o'z ichiga oladi. Tabiiy qurollar tabiatdan olingan ob'ektlardir. Ular bolalarning tekshirilayotgan mavzular bo'yicha tabiatni tushunishlarini osonlashtiradi. Sinf xonasida yovvoyi tabiatni o'rganishni osonlashtiradigan uy o'simliklari, shoxlari, barglari, gullari, mevalari va mahalliy daraxtlarga xos bo'lgan urug'lar assortimenti bo'lishi mumkin. Tabiatshunoslik darslarida gerbariyalar va dala ekspeditsiyalaridan olingan namunalarni bilan birga tabiat burchagida o'stirilgan o'simliklardan foydalaniladi. Jismoniy shaxslar hayvonlarni tekshirish vositalari sifatida ham xizmat qilishi mumkin. Bolalarga ko'plab hayvonlarni sinfdan (yovvoyi tabiat zonasida) ko'rsatish mumkin bo'lsa-da, sayohatlarga ustuvor ahamiyat berish kerak, chunki ular o'quvchilarga nafaqat ularning tashqi ko'rinishini, balki xatti-harakatlarini ham ko'rish imkoniyatini beradi. Hayvonlar yo'q bo'lganda, ularning kiyimlari, modellari yoki fotosuratlarini va qo'shimcha materiallar. Jonsiz tabiatni tekshirishda

ranglar, kvarts, dala toshlari, gil, marmar, ohak, turli xil ko'mir namunalari, temir, mis rudalari, shuningdek, temir, quyma temir, po'lat, alyuminiy va tuproq namunalari kabi metallar va qotishmalar kabi tabiiy tarqalish materiallari tahlil qilinishi mumkin. Animatsion qurollar o'quvchilarga to'g'ridan-to'g'ri kuzatish mumkin bo'lmagan tabiiy obyektlarni aniq va aniq tasvirlash uchun qo'llaniladi. O'lkashunoslik tasvirlangan devoriy rasmlardan ilmiy fanlarda foydalanish mumkin. Ular o'lkashunoslik va tabiat ob'ektlari haqida fikr va tushunchalarni shakllantirishga yordam beradi. Sinfda bosma tasvirlar, qo'shimcha matnlar, savollar va talabalar uchun topshiriqlarni o'z ichiga olgan "Kuzatuv kundaliklari" dan foydalanish juda muhimdir. Dastlabki bosqich maktab hovlisida ob'ektlarni joylashtirishning asosiy illyustratsiyasini yaratishni o'z ichiga oladi. Xaritalardan foydalanish talabalarning kartografik tasvirlar bo'yicha malakasini baholash uchun foydalidir.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinfda tabiiy fanlarni o'qitishda amaliy metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga, kuzatishga va xulosa chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchilar amaliy mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil etish orqali o'quvchilar bilimini mustahkamlashi va ularning fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirishi mumkin. Shuning uchun amaliy metodlar ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sayfiddinov, T. (2017). Tabiiy fanlarni o'qitishda innovatsiyalar. Toshkent: Pedagog. 137-bet.
2. Sharifov, I. (2020). Boshlang'ich sinfda tabiiy fanlarni o'qitish usullari. Farg'ona: Ziyo. 105-bet.
3. Sobirova, M. (2018). Eksperiment va kuzatish orqali fanlarni o'zlashtirish. Nukus: Ma'rifat. 128-bet.
4. Toshpulatov, O. (2019). Amaliy metodlar asosida o'qitish. Buxoro: Ilmiy meros. 113-bet.
5. Usmonova, G. (2021). O'qitishda kuzatish va tahlil qilish. Jizzax: Fan va texnologiya. 117-bet.
6. Valiyeva, D. (2018). Boshlang'ich sinf tabiiy fanlarini o'qitish metodikasi. Toshkent: Universitet. 126-bet.
7. Xolmirzayev, A. (2020). Eksperiment va kuzatish metodikasining asoslari. Namangan: Ilm. 108-bet.
8. Yusupov, R. (2019). Tabiiy fanlarni o'qitishda laboratoriya ishlari. Toshkent: Innovatsiya. 135-bet.

9. Zokirov, S. (2021). Amaliy darslar samaradorligini oshirish. Qarshi: Bilim. 111-bet.